

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Βασικές Φιλοσοφικές Έννοιες

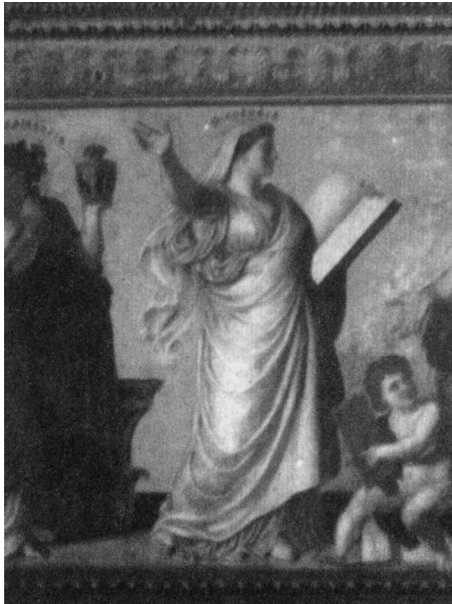
1. Έννοια της Φιλοσοφίας

Ο όρος «Φιλοσοφία» σημαίνει την αγάπη προς τη σοφία, είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος του σκέπτεσθαι, ο οποίος εμφανίζεται στην αρχαία Ελλάδα τον 6^ο αιώνα π.Χ. Ο ορισμός αυτός έχει μια ιδιαιτερότητα, καθώς αγάπη για τη σοφία έχει και ο μαθηματικός και ο βιολόγος και ο αστρονόμος και ο κάθε επιστήμονας. Αν ανατρέξουμε στην ιστορία της φιλοσοφίας θα διαπιστώσουμε ότι κάθε μεγάλος φιλόσοφος εκθέτει τη δική του αντίληψη για τη φιλοσοφία, η οποία διαφέρει από τις αντιλήψεις των άλλων.¹ Έτσι αναφορικά προς το ερώτημα τι είναι φιλοσοφία δεν είναι δυνατόν να γίνεται λόγος για έναν ορισμό, αλλά για πολλούς. Είναι και αυτό μία από τις βασικές ιδιαιτερότητες της φιλοσοφίας. Με άλλα λόγια, η φιλοσοφία ορίζεται ως η επιστήμη που κάνει και τον εαυτό της αντικείμενο έρευνας (π.χ. εξέλιξη της επιστήμης της Ιατρικής, της Πληροφορικής κλπ).

Γενικότερα, όμως το πρόβλημα του ορισμού της φιλοσοφίας, ενός ορισμού που θα τον αποδέχονταν όλοι οι φιλόσοφοι, είναι ένα υπαρκτό πρόβλημα. Οι φιλόσοφοι ανάλογα με τη θεωρία που

¹ Ν. Αυγελής, Εισαγωγή στη Φιλοσοφία. Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 15 & επ.

δίδασκαν ή τη σχολή που ανήκαν, έδιναν διαφορετικούς ορισμούς, π.χ. σύμφωνα με τη θεωρία του υπαρξισμού, η φιλοσοφία χαρακτηρίζεται ως η έρευνα του ανθρώπου ως ατομικής ύπαρξης. Ενώ σύμφωνα με τη θεωρία της αναλυτικής φιλοσοφίας, η φιλοσοφία ορίζεται ως ανάλυση της γλώσσας κλπ.²

Η Φιλοσοφία

(από την αναπαράσταση των Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Προπύλαια)*

Ο όρος «Φιλοσοφία» και η διάκριση μεταξύ σοφών και φιλοσόφων είναι συνδεδεμένα με τον Πυθαγόρα, ο οποίος αποκάλεσε

² Θ. Πελεγρίνη, Λεξικό της Φιλοσοφίας. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004, σελ. 619 & επ.

* Από το βιβλίο του Αρ. Ευτυχιάδη.

τον εαυτό του «φιλόσοφο» αντί σοφιστή ή σοφό, όπως επικρατούσε, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ηρακλείδη του Ποντικού (μαθητή της του Πλάτωνα). Πιο συγκεκριμένα, σε μια συνομιλία του Πυθαγόρα με τον τύραννο της Φλιούντος Λέοντα, ο τύραννος ρωτά τον Πυθαγόρα «ποιος είναι» και εκείνος του απαντά «ότι είναι φιλόσοφος» και εξηγεί τον όρο «φιλόσοφος» ως εξής: Η ζωή μοιάζει με γιορτή, όπως στις γιορτές-πανηγύρεις άλλοι πηγαίνουν μέσα από το βραβείο (αθλητές), άλλοι με σκοπό το κέρδος (έμποροι), οι ελεύθεροι ως θεατές, έτσι και στη ζωή άλλοι επιδιώκουν τη δόξα, άλλοι τον πλούτο, άλλοι τη φήμη, οι φιλόσοφοι επιδιώκουν τη γνώση, την αλήθεια (βλ. Διογένης Λαέρτιος, VIII, 8).³

2. Πηγή της Φιλοσοφίας

Διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις σχετικά με το από πού πηγάζει η φιλοσοφία και η φιλοσοφική σκέψη. Οι δύο βασικές πηγές της φιλοσοφίας είναι το θαυμάζειν και η αμφιβολία.

Για τον Σωκράτη η φιλοσοφία ξεκινά με το «*ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα*» (= ξέρω ότι δεν ξέρω τίποτα). Η άγνοια, το να μη γνωρίζει κανείς τίποτε, αποτελεί κίνητρο για να μάθει.

Για τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία πηγάζει από το θαυμάζειν και την αμφιβολία. Το θαυμάζειν με την έννοια της απορίας, να απορεί κανείς δηλαδή για τα πάντα γύρω του. Με την απορία καταλαμβάνει την άγνοιά του και επιθυμεί να μάθει. Μόλις ικανοποιήσει τον εαυτό του με την πρόσληψη νέων γνώσεων, εμφανίζεται η αμφιβολία, καθώς οι γνώσεις φαίνονται αβέβαιες, εφόσον συνεχώς εμφανίζονται νέες. Στο έργο του «Μετά τα Φυσικά» (982b11) ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται: «*Διά γάρ τό θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καί νῦν καί τό πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν ...*». Από αυτή τη φράση γίνεται κατανοητό το γεγονός ότι η φιλοσοφία στοχεύει στην έξο-

³ Ν. Αυγελής (1), σελ. 16 & επ.

Α. Ευτυχιάδης, Αρχές Φιλοσοφίας και Ιστορίας της Ιατρικής. Εκδόσεις ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2004, σελ. 28 & επ.

δο του ανθρώπου από την άγνοιά του. Εάν οι άνθρωποι φιλοσοφούν προκειμένου να αποδράσουν από την άγνοια, στην πραγματικότητα αναζητούν την αληθινή γνώση. Ο άνθρωπος μέσα από τη διαδικασία του θαυμάζει και της αμφιβολίας αναζητά την θεμελιωμένη και βέβαιη γνώση. Για τον Αριστοτέλη ο έσχατος σκοπός της φιλοσοφίας είναι η γνώση της αρετής. Ο φιλόσοφος κατακτά τη μέγιστη ευδαιμονία, ευτυχία και ευημερία, καθώς μόνο στη ψυχή του φιλοσόφου κυριαρχεί η τέλεια αρμονία.⁴

Επιπλέον, στο στίχο 982b22-23 (Μετά τα Φυσικά): «.. σχεδόν γάρ πάντων ύπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων ...»: η φράση αυτή φανερώνει ότι η φιλοσοφία δημιουργήθηκε μόνο όταν οι ανάγκες και οι απολαύσεις της ζωής το απαιτούσαν. Η φιλοσοφία, η μόνη επιστήμη που οι άνθρωποι την επιδιώκουν για την γνώση, είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη.⁵

Ο Πλάτωνας από τη πλευρά του στο έργο «Θεαίτητος» υποστηρίζει την άποψη πως η αρχή της φιλοσοφίας είναι το θαυμάζειν (155d). Το «θαυμάζειν» με την έννοια της απορίας, αποτελεί απόπειρα του φιλοσόφου για τη γνώση της αλήθειας. Ο φιλόσοφος βρίσκεται μεταξύ γνώσης και άγνοιας, κάτι που του δημιουργεί την επιθυμία για την αληθινή γνώση. Έργο του φιλοσόφου είναι να προχωρά σταδιακά και κλιμακωτά στην αλήθεια.⁶

3. Βασικοί ορισμοί της Φιλοσοφίας

Όταν πρόκειται να ασχοληθούμε με μια επιστήμη (π.χ. Φυσική, Χημεία, Μαθηματικά) καταφεύγουμε στ³α αντίστοιχα εγχειρίδια, προκειμένου να μελετήσουμε τις βασικές αρχές και τα αξιώματα

⁴ In. During, Ο Αριστοτέλης. Τόμος Β', Εκδόσεις MIET, Αθήνα, 2003, σελ. 159-167.

⁵ W.D. Ross, Aristotle's, Metaphysics, Αριστοτέλους τα Μετά τα Φυσικά, σελ. 120-122, V.I. Oxford at the Clarendon Press, 1924.

⁶ Οδ. Χατζόπουλου, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, «Οι Έλληνες Πλάτων, «Θεαίτητος» (η περί Επιστήμης)», Εκδόσεις Κάκτος, 1993, σελ. 30.

Friedlander Paul, Plato, The Dialogues 2nd and 3rd period, Translated by H. Meyerhoff, p. 167-172, Routledge & Kegan Paul, London, 1969.

της κάθε επιστήμης. Σε αυτού του είδους τις επιστήμες το αντικείμενο μελέτης διατυπώνεται εξαρχής και είναι κάθε φορά το ίδιο. Αντίθετα, όταν πρόκειται να μελετήσουμε τη φιλοσοφία, βρισκόμαστε κάθε φορά σε ένα νέο ορισμό της «φιλοσοφίας», με διαφορετικό αντικείμενο και μέθοδο μελέτης, γιατί στη φιλοσοφία δεν υπάρχει ένα δεδομένο εγχειρίδιο μελέτης αλλά ο κάθε φιλόσοφος την διατυπώνει κάθε φορά, όπως ο ίδιος την αντιλαμβάνεται και ανάλογα με το φιλοσοφικό σύστημα στο οποίο ανήκει, π.χ. Πλατωνικό, Καντιανό, Αριστοτελικό κλπ.

Παράθεση ενδεικτικά, ορισμών φιλοσοφίας:

❖ Κατά τον Wittgenstein, η φιλοσοφία είναι κριτική της γλώσσας. Συγκεκριμένα, η κριτική του συναρτάται άμεσα με το πρόβλημα της ιδιωτικής γλώσσας. Σκοπός της φιλοσοφίας είναι η λογική διατύπωση των σκέψεων. Η φιλοσοφία δεν είναι διδασκαλία, αλλά δραστηριότητα. Η φιλοσοφία πρέπει να αποσαφηνίζει και να οριοθετεί αυστηρά τις σκέψεις οι οποίες είναι συγκεχυμένες και αόριστες.⁷

Έργο του φιλοσόφου είναι η ανάλυση της γλώσσας προκειμένου να ερμηνευθεί η ορθή σημασία της ⁸προκειμένου να κατανοηθεί.⁹

❖ Κατά τον Descartes (1596-1650) (“Principia Philosophiae”) η λέξη φιλοσοφία σημαίνει «τη σπουδή της σοφίας και ότι με τη σοφία δεν εννοεί μόνο τη σύνεση στη καθημερινή ζωή, αλλά και μια τέλεια γνώση όλων των πραγμάτων που μπορεί να γνωρίζει κανείς τόσο για τον προσανατολισμό του στη ζωή, όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την εφεύρεση όλων των τε-

⁷ Ν. Αυγελή (1), σελ. 18 & επ.

Α.-Σ. Αλεξιάδου, Γλώσσα και Νόηση στον Αγγλικό Εμπειρισμό: Το παράδειγμα του Locke. Διδακτορική Διατριβή – Φιλοσοφική Σχολή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 160-162.

Βλ. Wittgenstein, Φιλοσοφικές Έρευνες (μτφρ. Π. Χριστοδουλίδη), Αθήνα, 1977, σελ. 152.

⁸ Wittgenstein, (7), σελ. 152.

⁹ Α.-Σ. Αλεξιάδου, (7), σελ. 160.

χνών. Επιπλέον, για να υπηρετήσει η γνώση τους σκοπούς αυτούς, θα πρέπει να ανακαλύψουμε τα πρώτα αίτια της». Αυτό είναι φιλοσοφία για τον Descartes, η έρευνα των πρώτων αιτιών, των πρώτων αρχών.

Επιπλέον, διατύπωσε τη φράση «αμφιβάλλω, άρα υπάρχω». Με αυτή τη φράση ο Descartes υποστήριξε ότι μπορώ για τα πάντα να αμφιβάλλω, ακόμη και για τα πιο προφανή, π.χ. το αίμα που ρέει στις φλέβες μου. Δηλαδή, το γεγονός ότι αμφιβάλλω, σημαίνει ότι υπάρχω, γιατί ποτέ δεν εφησυχάζω, δεν είμαι ευχαριστημένος με κάτι, αλλά συνεχώς ζητώ να μάθω κάτι νέο, κάτι επιπλέον. Με τη φράση «αμφιβάλλω, άρα υπάρχω» ο Ντεκάρτ διατύπωσε μια αλήθεια, τη βεβαιότητα που έχει ο κανένας μας για την ύπαρξή του.

❖ Ο Kant (1724-1804): «Η φιλοσοφία είναι η ιδέα μιας τέλει σοφίας, η οποία μας δείχνει τους έσχατους σκοπούς του ανθρώπινου λόγου. Φιλοσοφία μπορεί να ονομάσει κανείς μια επιστήμη των ανώτατων αρχών χρήσης του λόγου μας. Την περιοχή της φιλοσοφικής προβληματικής μπορούμε να τη συνοψίσουμε σε 4 ερωτήματα:

1. Τι μπορώ να γνωρίσω;
 2. Τι οφείλω να πράττω;
 3. Τι μπορώ να ελπίζω;
 4. Τι είναι ο άνθρωπος;» (Kant, Κριτική του Καθαρού Λόγου, IX24e, Μτφρ. Χ. Γιανναρά, Αθήνα 1976, Εκδόσεις Παπαζήση).
- ❖ Ο Hegel (1770-1831) στο έργο του «Grundlinien der Philosophie des Rechts» υποστηρίζει ότι: «Η φιλοσοφία είναι η εποχή της βαλμένη σε έννοιες».
 - ❖ Ο Marx (1818-1883) στο έργο του «Thesen über Feuerbach» υποστηρίζει ότι: «Η φιλοσοφία είναι κριτική που ζητά επίμονα την πραγμάτωσή της».
 - ❖ Ο Nietzsche στο έργο «Vorreden Material 1885-1888» υποστηρίζει ότι: «Η φιλοσοφία είναι η Τέχνη της δυσπιστίας».
 - ❖ Ο Cohen στο έργο του «Logik der reinen Erkenntnis» υποστη-

ρίζει ότι: «Έργο της φιλοσοφίας είναι να κατανοήσει τις προϋποθέσεις της επιστήμης και του πολιτισμού εν γένει». ¹⁰

❖ Ο Αριστοτέλης στο έργο του «Μετά τα Φυσικά» ορίζει ότι η φιλοσοφία πραγματεύεται τα πρώτα αίτια και τις αρχές. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι για να ορίσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια τι είναι φιλοσοφία, πρώτα εξετάζουμε με τι είδους αίτια και αρχές ασχολείται. Οι λέξεις «σοφία» και «σοφός» σημαίνουν για τον Αριστοτέλη «φιλοσοφία» και «φιλόσοφος». Φιλόσοφος για τον Αριστοτέλη είναι:

- 1) αυτός που τα ξέρει όλα, όσο αυτό είναι δυνατό,
- 2) αναγνωρίζει δύσκολα πράγματα, που δεν γίνονται εύκολα αντιληπτά από όλους,
- 3) αυτός που αναζητά την αληθινή γνώση, αξίζει να λέγεται φιλόσοφος,
- 4) φιλόσοφος είναι αυτός που αφιερώνεται στην επιστήμη του.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, όποιος κατέχει την πραγματική γνώση είναι ανεξάρτητος, δεν δέχεται εντολές, αλλά δίνει εντολές. Επομένως, φιλοσοφία είναι η επιστήμη των πρώτων αρχών και αιτών και άρα και του αγαθού και της τάσης της φύσης προς την πραγματοποίηση ενός συγκεκριμένου σκοπού. ¹¹

¹⁰ Ν. Αυγελής (1), σελ.18 & επ.

¹¹ In. Düring, Ο Αριστοτέλης - Παρουσίαση και ερμηνεία της Σκέψης του ΜΙΕΤ 1994, σελ. 195-196, 411-413.